

บทที่ 1

ความรู้ เบื้องต้น เกี่ยวกับ ของที่ระลึก

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ สื่อสาร และทำกิจกรรมร่วมกันจนเกิดความรู้สึกร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ เหตุการณ์ และวัตถุสิ่งของ กลายเป็นความทรงจำที่ดีในแต่ละช่วงเวลา มนุษย์จึงรู้จักมอบ “สิ่งของ” ให้แก่กันแทนความรู้สึกลึกซึ้งหรือสื่อความหมายอันน่าประทับใจระหว่างผู้ให้กับผู้รับ รวมถึงการเลือกใช้สิ่งของเพื่อระลึกถึงสถานที่ต่าง ๆ อันน่าจดจำ ทั้งยังจัดให้สิ่งของที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของบุคคลและเหตุการณ์สำคัญในการช่วยให้ระลึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเหล่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อออกแบบสิ่งของช่วยกระตุ้นความทรงจำถึงเหตุการณ์ บุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่บันทึกในความทรงจำ เรียกว่า **“ของที่ระลึก”**

ของที่ระลึกเกิดจากการคิดค้นหรือประดิษฐ์สิ่งของบางอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทั้งยังตอบสนองความต้องการของบุคคลในแต่ละพื้นที่ เมื่อของสิ่งนั้นมีคุณประโยชน์ มนุษย์จึงส่งต่อความรู้หรือประดิษฐ์เพิ่มขึ้นเพื่อมอบให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์และมอบแก่กัน ในโอกาสต่าง ๆ จนได้รับความนิยมในวงกว้าง ต่อมาจึงจำเป็นต้องผลิตจำนวนมากเพื่อให้ทันกับความต้องการ ทั้งยังต้องคิดค้นหรือออกแบบสิ่งของเหล่านั้นให้แตกต่าง มีเอกลักษณ์โดดเด่น สวยงาม และสร้างคุณประโยชน์ให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของผู้บริโภคมากขึ้น สิ่งของเหล่านั้นจึงเป็น **“ของที่ระลึก”** อันมีชื่อเสียงได้รับความนิยมประจำท้องถิ่นหรือในแต่ละประเทศ

โดยบทนี้จะกล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ รูปแบบ และตัวอย่างของที่ระลึกในประเทศไทย เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับของที่ระลึกอย่างชัดเจน อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเรียนรู้การจัดการของที่ระลึกอย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของของที่ระลึก

ของที่ระลึก (Souvenir) มีที่มาจากภาษาฝรั่งเศสแปลว่า “ความทรงจำ” “เครื่องระลึกถึงอดีต” “สิ่งย้ำเตือนให้รำลึกถึง” ซึ่งเป็นวัตถุที่บุคคลต้องการเพื่อเป็นความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ที่เดินทางไป หรือเป็นสัญลักษณ์ของประสบการณ์ในการท่องเที่ยว โดยมีความหมายหลากหลาย (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2542; ฉันทิช วรรณณอม, 2552; บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2556; สมบัติ กาญจนกิจ, 2557; และ นิศา ชัชกุล, 2550) ดังนี้

ของที่ระลึก หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เก็บรักษาไว้หรือใช้เตือนความจำถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

ของที่ระลึก หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้จงใจให้คิดถึงหรือนึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง

ของที่ระลึก หมายถึง สิ่งที่ใช้เป็นสื่อให้สิ่งที่ผ่านมาในอดีตกระจ่างขึ้นในปัจจุบัน เพื่อหวังผลด้านความทรงจำ

ของที่ระลึก หมายถึง สัญลักษณ์แทนบุคคล เรื่องราว ฯลฯ ที่ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อกระตุ้นหรือเน้นความทรงจำให้คิดนึกถึงบุคคล เหตุการณ์ และเรื่องราวเหล่านั้นเสมอ

ของที่ระลึก หมายถึง สิ่งของที่ทำให้คิดถึงสถานที่ที่เคยไป สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์และประเพณีบางอย่าง โดยของที่ระลึกนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันหลากหลายตามโอกาส คือ

“ของชำร่วย” หมายถึง ของตอบแทนผู้มาช่วยงาน เช่น งานแต่งงาน งานศพ

“ของกำนัล” หมายถึง สิ่งของมอบให้แก่ผู้ที่รักและนับถือ

“ของขวัญ” หมายถึง สิ่งของมอบให้แก่กันเพื่ออวยชัยไมตรี

จากนิยามความเป็นมาของของที่ระลึกนั้นจะวิเคราะห์ลักษณะสำคัญซึ่งจำแนกดังต่อไปนี้

1. ของที่ระลึกเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบและคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อผลิต
2. ของที่ระลึกมีเอกลักษณ์เฉพาะตามสภาพแวดล้อมท้องถิ่น สังคม วัฒนธรรม และประเพณี
3. ของที่ระลึกแสดงถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนแต่ละท้องถิ่น

4. ของที่ระลึกมีการผลิตที่ประณีต รวมถึงการออกแบบตกแต่งสีสันทันและลวดลายอันงดงาม
5. ของที่ระลึกมีการสาธิตกรรมวิธีและขั้นตอนการผลิตเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเรียนรู้ หรือทดลองทำเอง ทั้งยังช่วยให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และสร้างความประทับใจได้
6. ของที่ระลึกนำวัตถุดิบเหลือใช้มาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และมีประโยชน์ใช้สอยพิเศษ
7. ของที่ระลึกเป็นผลิตภัณฑ์ทั่วไป ซึ่งมีราคาถูกกว่าในถิ่นอาศัยของนักท่องเที่ยว
8. ของที่ระลึกผลิตโดยใช้วัตถุดิบชนิดพิเศษที่ไม่มีในถิ่นอาศัยของนักท่องเที่ยว
9. ของที่ระลึกหาซื้อตามสถานที่ท่องเที่ยวสะดวก
10. ของที่ระลึกมีน้ำหนักเบา ทนทาน ไม่ชำรุดง่าย มีขนาดหรือรูปร่างเหมาะแก่การพกพากลับประเทศได้สะดวก และไม่ใช่อุปสรรคต่อการขนส่ง

ดังนั้น ของที่ระลึกในทัศนะผู้เขียนจึงหมายถึง สิ่งของ วัตถุ หรือผลิตภัณฑ์อุปโภคที่คิด ออกแบบ พัฒนา และผลิตเพื่อให้ตรงกับความต้องการหรือสร้างความสนใจและมุ่งจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เพื่อให้ซื้อกลับภูมิลำเนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นของฝากหรือของสะสม และช่วยให้ผู้ซื้อรำลึกถึงสถานที่แต่ละแห่งที่เคยไปเยือน โดยนักท่องเที่ยวนิยมซื้อของที่ระลึกที่ตนเองชอบ ของที่ระลึกพื้นเมืองและของแปลกใหม่ ทั้งยังอาจรู้สึกผิดหวังหากแหล่งท่องเที่ยวที่ตนไปนั้นไม่มีของที่ระลึกให้เลือกซื้อ ดังนั้น ของที่ระลึกจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นที่ต้องอยู่คู่กับแหล่งท่องเที่ยวเสมอ โดยมีร้านขายของที่ระลึกจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการจำหน่ายสินค้าเหล่านี้ให้แก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ซึ่งหลายประเทศต่างใช้ของที่ระลึกเป็นจุดขายเพื่อสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ของบริโภค ของใช้ เครื่องประดับ ฯลฯ ที่เกี่ยวกับวัสดุ เทคนิค วิธีการทำ จุดมุ่งหมายการผลิตและการนำไปใช้ ตลอดจนอิทธิพลอื่น ๆ เช่น ความเชื่อ ศาสนา การเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม อันส่งผลให้ของที่ระลึกมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป

ความสำคัญของของที่ระลึก

ของที่ระลึกสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก โดยอธิบายความสำคัญของของที่ระลึกในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ความสำคัญของของที่ระลึกต่อสังคม

ธุรกิจของที่ระลึกมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สร้างงานหรืออาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ทั้งยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น โดยการเลือกใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรเหลือใช้ในท้องถิ่นมาประดิษฐ์และแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าของที่ระลึก ช่วยให้ทรัพยากรเหล่านั้นเกิดประโยชน์หรือมีคุณค่ามากที่สุดได้ ขณะเดียวกันด้านการพัฒนาชุมชนนั้น ของที่ระลึกมักจะสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นหรือสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเพณี ประวัติศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการผลิตและจำหน่ายของที่ระลึกก็เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นหรือการสร้างโอกาสเพื่อพัฒนาชุมชน ทั้งยังส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เพิ่มความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน และสร้างรายได้ นำสู่การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานของท้องถิ่น การศึกษา การดูแลสุขภาพหรือโครงการริเริ่มทางสังคมอื่น ๆ รวมถึงของที่ระลึกยังมีคุณค่าทางการศึกษาโดยเฉพาะแก่เด็กและนักเรียน นอกจากนี้ ของที่ระลึกยังเป็นตัวแทนช่วยเชื่อมโยงวัฒนธรรม เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญ และความมหัศจรรย์ทางธรรมชาติที่ต่างกัน มนุษย์จึงใช้ของที่ระลึกเป็นเครื่องมือทางการศึกษา เพื่อจุดประกายความอยากรู้อยากเห็น และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ความสำคัญของสถานที่ต่าง ๆ (UNESCO, 2013; Christou & Sigala, 2012; Smith & Richards, 2016; Wurzbarger, 2003) จึงอาจกล่าวได้ว่า ของที่ระลึกช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลสำรวจโลก ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลายเพิ่มเติมอย่างมีประสิทธิภาพได้

ความสำคัญของของที่ระลึกต่อเศรษฐกิจ

ธุรกิจของที่ระลึกมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สร้างงานหรืออาชีพ สร้างรายได้ และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในท้องถิ่นหรือประเทศ รวมถึงเป็นแหล่งรายได้สำคัญของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งของที่ระลึกบางประเภทนั้นได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งยังส่งเสริมและพัฒนาด้านความสวยงาม คุณค่า คุณภาพของผลิตภัณฑ์และการตลาดให้นักท่องเที่ยวสนใจหรือนิยมซื้อมากขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นของฝาก

ของที่ระลึกหรือจัดจำหน่ายในต่างประเทศจนกลายเป็นสินค้าส่งออกชั้นนำ และสร้างรายได้มหาศาลให้แก่ประเทศได้ โดยรายได้จากการขายของที่ระลึกจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจากข้อมูลขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO, 2020) แสดงรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศสูงถึง 1.63 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 2019 บ่งชี้ถึงการสนับสนุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการขายของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ

ความสำคัญของของที่ระลึกต่อวัฒนธรรม

ธุรกิจของที่ระลึกมีบทบาทสำคัญในการช่วยอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นและของประเทศให้มั่นคงตลอดไป ทั้งยังเป็น การเผยแพร่ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีหรือช่วยโฆษณาประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวรวมถึงของที่ระลึกและประเทศให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวหรือนิยมซื้อของที่ระลึกมากขึ้น ทั้งนี้ของที่ระลึกมักจะทำนอมรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละภูมิภาค ซึ่งเมื่อนักท่องเที่ยวซื้อของที่ระลึกเหล่านั้นก็จะช่วยสนับสนุนช่างฝีมือ รวมถึงช่างฝีมือท้องถิ่นที่สืบสานทักษะและเทคนิคแบบดั้งเดิม อันเป็นวิธีส่งเสริมการอนุรักษ์ การปฏิบัติทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการถ่ายทอดทักษะเหล่านี้ไปสู่คนรุ่นหลัง ขณะเดียวกันการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยส่งเสริมการผลิตของที่ระลึกยังช่วยให้การนำเสนอ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจุดหมายปลายทางดึงดูดความสนใจเพิ่มขึ้นได้ (Phillips, Indar & Thorne, 2017)

ความสำคัญของของที่ระลึกต่อการท่องเที่ยว

ธุรกิจของที่ระลึกมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้จำนวนมากและช่วยเติมเต็มภาคธุรกิจการท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากของที่ระลึกช่วยตอบสนองความต้องการด้านจิตใจแก่นักท่องเที่ยวให้รำลึกถึงความทรงจำที่ดีหรือความประทับใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวที่เคยไปเยือน โดยธุรกิจของที่ระลึกทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต รวมถึงแลกเปลี่ยนวิถีชีวิต ศิลปะวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ทั้งยังแสดงสถานะทางสังคมหรือรสนิยมของนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ ของที่ระลึกบางประเภทยังมีประโยชน์ต่อการใช้งานในชีวิตประจำวันหรืออาจจะเป็นของฝาก ของที่ระลึก และของสะสมได้ ซึ่งในแง่การตลาดท่องเที่ยวผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ของที่ระลึกยังใช้เป็นเครื่องมือทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ

ด้านจุดหมายปลายทาง เมื่อนักท่องเที่ยวซื้อและแสดงของที่ระลึกในถิ่นที่อยู่ของพวกเขาหรือแบ่งปันกับผู้อื่น การกระทำดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมจุดหมายปลายทางทางอ้อม นอกจากนี้ของที่ระลึกที่มีการออกแบบหรือโลโก้ที่เป็นเอกลักษณ์ก็จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแบรนด์ท่องเที่ยว สร้างความตระหนักรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวคนอื่น ๆ ให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางนั้น ของที่ระลึกจึงเป็นเครื่องเตือนใจที่จับต้องได้ของจุดหมายปลายทาง ทั้งยังช่วยให้สถานที่น่าสนใจมากขึ้นด้วยการจัดแสดงมรดกทางวัฒนธรรม สถานที่สำคัญและประเพณีท้องถิ่น รวมถึงสร้างภาพความทรงจำที่ดีต่อสถานที่ที่มีผลให้นักท่องเที่ยวต้องการของที่ระลึกเหล่านั้น เพื่อสร้างความประทับใจไม่รู้ลืมที่มีต่อจุดหมายปลายทาง (Gartner, 1993; Smith & Richards, 2016)

รูปแบบของที่ระลึก

การผลิตของที่ระลึกมีหลายรูปแบบ ทั้งผลิตภัณฑ์ของใช้และเครื่องประดับตกแต่ง โดยกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการผลิต วัสดุ รูปแบบและการใช้งาน ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา เศรษฐกิจและสังคม (ยุพดี เสตพรพรณ, 2543; และ เอ. เค. จิวเวลรี่ แอนด์. แมนูแฟคเจอร์, 2553) ซึ่งผู้เขียนสรุปหลักการจัดประเภทตามรูปแบบของที่ระลึก ดังนี้

1. การจัดประเภทของที่ระลึกตามแบบธรรมเนียมของที่ระลึก แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 ของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นตามแบบประเพณีนิยม คือ ของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นโดยสืบทอดรูปแบบต่อกันจากรุ่นบุรุษ ซึ่งในอดีตสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก แต่เมื่อความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง จุดมุ่งหมายการใช้ของสิ่งนั้นจึงปรับเปลี่ยนเป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวแทน เช่น ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านต่าง ๆ

1.2 ของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นตามแบบสมัยนิยม เป็นของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นตามความนิยมในสิ่งของหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จากนั้นก็เสื่อมความนิยมไปพร้อมกับรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่

2. การจัดประเภทของที่ระลึกตามวัสดุที่ใช้ผลิต แบ่งเป็น 3 ประเภท ซึ่งอาจจะผลิตโดยใช้วัสดุประเภทใดประเภทหนึ่งหรือใช้ผสมกันได้ ดังนี้

2.1 ของที่ระลึกที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ เป็นการใช้วัสดุธรรมชาติมาเสริม เติม แต่ง ประกอบต่อ ดัดแปลงให้เป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับหรือวัตถุทางศิลปะ ซึ่งบางอย่าง ยังคงรูปแบบตามธรรมชาติหรืออาจต่อเติมบ้างเล็กน้อย เช่น ของที่ระลึกที่ผลิตจาก เปลือกหอย ดอกไม้แห้ง น้ำเต้าและกะลามะพร้าว นอกจากนี้ยังเลือกใช้วัสดุธรรมชาติ เพื่อสร้างสรรค์ของที่ระลึกรูปแบบใหม่ขึ้น

2.2 ของที่ระลึกที่ผลิตจากวัสดุสังเคราะห์ เป็นการใช้วัสดุสังเคราะห์ในการผลิต ของที่ระลึก ด้วยคุณสมบัติทางกายภาพที่ต่างกันของวัสดุแต่ละชนิด เช่น แก้วมีคุณสมบัติ วาวใสเป็นประกายรุ้งหลากแสงสี พลาสติกมีสีสนสวยสด ซึ่งจากคุณสมบัติของวัสดุและ กรรมวิธีการผลิตต่างกันทำให้เกิดของที่ระลึกรูปแบบต่าง ๆ มากมาย เช่น เครื่องแก้ว เครื่องทอง ผลิตภัณฑ์โลหะและผลิตภัณฑ์พลาสติก

2.3 ของที่ระลึกที่ผลิตจากเศษวัสดุ เป็นการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุ สังเคราะห์ที่เหลือใช้เพื่อประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นของประดับตกแต่ง

3. การจัดประเภทของที่ระลึกตามประโยชน์ใช้สอย จัดแบ่งตามลักษณะจุดประสงค์ ของการใช้งานแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 ของที่ระลึกประเภทของบริโภค หมายถึง ของที่ระลึกประเภทอาหาร ซึ่งจากเดิมอาจเป็นการแบ่งปันอาหารกันในลักษณะคงความเป็นธรรมชาติ เช่น ผลไม้ เนื้อสัตว์ แต่ปัจจุบันมนุษย์รู้จักปรุงแต่งรูปแบบและรสชาติอาหาร รวมถึงการออกแบบ ภาชนะและหีบห่อที่สวยงามช่วยให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายรู้สึกสนใจหรือต้องการซื้อ มากขึ้น ดังนั้น อาหารจึงไม่เพียงใช้บริโภคโดยตรง หากยังใช้เพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายหรือ มอบให้แก่กันในโอกาสต่าง ๆ อีกด้วย เช่น ขนมลูกชุบ ขนมเทียนสวย ชิงตอง กระเทียมดอง แต่เนื่องจากอาหารเก็บไว้ได้ไม่นานจึงไม่ค่อยได้รับการยอมรับว่าเป็นของที่ระลึกเช่นเดียวกับ สิ่งของรูปแบบอื่น

3.2 ของที่ระลึกประเภทของอุปโภค หมายถึง ของที่ระลึกประเภทเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งผลิตขึ้นเพื่อสนองความต้องการด้านร่างกายเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านต่าง ๆ โคมไฟ เซิงเทียน และตะเกียง

3.3 ของทีระลึกประเภทของตกแต่ง ผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ เครื่องประดับร่างกาย อาคาร และสถานที่ต่าง ๆ

4. การจัดประเภทของทีระลึกตามจุดประสงค์การผลิต ดังนี้

4.1 ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเฉพาะบุคคล หมายถึง ของทีระลึกที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่บุคคลหรือจำหน่ายแจกให้แก่บุคคลอื่นเพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงบุคคลนั้น ได้แก่ รูป โล่ เหรียญ ถ้วย และธง

4.2 ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเฉพาะงาน หมายถึง ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเพื่อแจกแลก ซื้อขายเฉพาะงานใดงานหนึ่ง เช่น งานแสดงสินค้า งานแต่งงาน งานศิษย์เก่า งานแข่งขันกีฬา และงานศพ

4.3 ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเฉพาะเหตุการณ์ หมายถึง ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่ดีและร้ายแรง รวมถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ โดยอาจผลิตในรูปแบบของวัตถุ รูปจำลอง หรือสัญลักษณ์แทน

4.4 ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเฉพาะที่ หมายถึง ของทีระลึกที่ผลิตขึ้นเพื่อระลึกถึงสถานที่ต่าง ๆ ในรูปแบบเฉพาะท้องถิ่น ได้แก่ รูปแบบสิ่งของ บุคคลหรือเหตุการณ์ที่มีเฉพาะในท้องถิ่นนั้น โดยใช้วัสดุและเทคนิควิธีที่สืบทอดกันมาผลิตเป็นของทีระลึกประจำท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวระลึกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นได้ เช่น สินค้าที่ระลึกในเทศกาลผีตาโขน

ตัวอย่างของทีระลึกในประเทศไทย

ประเทศไทยเลื่องชื่อด้านวัฒนธรรมอันงดงามหลากหลายจึงก่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้คนไทยผลิตของทีระลึกโดยเน้นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ทั้งยังสร้างรายได้ให้กับธุรกิจท่องเที่ยวจำนวนมาก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญยกตัวอย่างของทีระลึกอันมีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละภาคของประเทศไทยเพื่อการเรียนรู้เบื้องต้น โดยรวบรวมตัวอย่างจากสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2559) ดังนี้

1. ภาคเหนือ

ภาพที่ 1.1 ศูนย์อุตสาหกรรมทำร่มบ่อสร้าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
ที่มา: ผู้เขียน (2562)

ร่มบ่อสร้าง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งชื่อผลิตภัณฑ์ตั้งขึ้นตามแหล่งผลิตในหมู่บ้านบ่อสร้าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ ในอดีตชาวบ้านจะทำร่มบริเวณใต้ถุนบ้าน แล้วนำมาวางเรียงเต็มลานบ้านเพื่อผึ่งแดดให้แห้ง จึงทำให้ผู้พบเห็นสะดุดตากับสีส้มและลวดลายบนร่ม นับแต่นั้นมา ซึ่งร่มบ่อสร้างมี 3 ชนิดตามวัสดุที่ใช้ ได้แก่ ร่มที่ทำจากผ้าแพร ผ้าฝ้ายและกระดาษสา โดยมีขั้นตอนการผลิตแบบเดียวกันเพื่อให้ร่มมีคุณภาพดี ดังนี้

- 1) คัดเลือกเฉพาะวัตถุดิบที่มีคุณภาพดี
- 2) กรรมวิธีการผลิต เป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยผลิตร่มให้มีคุณภาพดีและสวยงาม ซึ่งการประกอบร่มทุกขั้นตอนจะต้องอาศัยความแม่นยำหรือประณีตสูง นับตั้งแต่โครงร่มและส่วนประกอบอื่น ๆ จะต้องเรียบร้อยแข็งแรง รวมถึงสีและน้ำมันที่ใช้ทาต้องมียุทธศาสตร์ สีไม่ตกหรือหลุดลอกง่าย
- 3) การเก็บรักษาร่มจะต้องป้องกันแมลงต่าง ๆ มิให้ทำลายร่มได้ โดยเฉพาะส่วนประกอบที่เป็นไม้ไผ่ของร่ม ซึ่งจะแช่น้ำยาเพื่อป้องกันแมลงไว้ก่อน

2. ภาคกลาง

การผลิต “เครื่องเบญจรงค์” นับเป็นงานด้านศิลปหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยที่มีตั้งแต่สมัยโบราณโดยนิยมใช้ในราชวงศ์ชั้นสูง ซึ่งเครื่องเบญจรงค์เป็นเครื่องถ้วยที่ลงสีที่พื้นและลวดลายจัดเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเซรามิก (Ceramic) ที่ใช้เนื้อดินพอร์ซเลน (Porcelain Ware) แล้วเขียนลายด้วยวิธีลงยาหรือสีผสมเคลือบ โดยคำว่า “เบญจ” แปลว่า ห้า และ “รงค์” แปลว่า สี ซึ่งแม่สีในสมัยโบราณของไทย 5 สี ได้แก่ ขาว เหลือง ดำ แดง เขียว(คราม) จึงเรียกว่า “เครื่องเบญจรงค์” และบางครั้งอาจใช้มากกว่า 5 สีได้ เช่น ชมพู ม่วง แสด และน้ำตาล ซึ่งในอดีตไทยสั่งทำเครื่องเบญจรงค์จากประเทศจีน ทั้งยังส่งช่างฝีมือไปศึกษากรรมวิธีการผลิตและควบคุมการเขียนลายเพื่อให้ได้รูปแบบและลวดลายที่เป็นศิลปะของไทย เช่น ลายเทพพนม ลายนรสิงห์ และลายกนก เป็นต้น

ภาพที่ 1.2 เครื่องเบญจรงค์ ศิลปะลวดลายอันวิจิตรแบบไทย
ที่มา: ผู้เขียน (2566)

ประวัติความเป็นมาของเครื่องเบญจรงค์เริ่มต้นขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคที่ 3 ช่วงประมาณรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง (ปี พ.ศ. 2173 - 2198) เมื่อไทยเริ่มติดต่อกับเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศและได้รับอิทธิพลการนำเข้าเครื่องใช้ต่าง ๆ มากมาย รวมถึงสั่งทำเครื่องเบญจรงค์จากประเทศจีน

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ปี พ.ศ. 2199 - 2231) ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายต่อเนื่องจนถึงสมัยราชวงศ์ชิงที่มีการสั่งทำเครื่องเบญจรงค์จากประเทศจีน เช่น โถปริก และโถฝาขนาดกลางเขียนลายกนก ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเทพพนม ลายนรสิงห์ นอกเหนือจากเบญจรงค์ลวดลายของจีน เช่น ลายเทพพนมจีน ประกอบด้วยพื้นสีต่าง ๆ เช่น เหลือง ชมพู และม่วงอ่อน ทั้งนี้เครื่องถ้วยเบญจรงค์ของไทยมีทั้งสั่งทำจากเมืองจิงเต๋อเจิ้น (Jingdezhen) (ซึ่งมักเป็นของใช้ในราชสำนัก เนื่องจากเนื้อดินปั้นละเอียด แกร่ง และช่างมีฝีมือดีเขียนลายละเอียด สวยงาม) และจากเตาเผาที่มณฑลฝูเจี้ยน (Fujian) และมณฑลกวางตุ้ง (Guangdong) ส่วนเครื่องถ้วยลายน้ำทองจะเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เขียนลายด้วยวิธีลงยา เช่นเดียวกับเครื่องเบญจรงค์ แต่จะใช้สีทองที่ทำจากทองคำแทน ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมในประเทศจีนสมัยราชวงศ์ชิง (ปี พ.ศ. 2205 - 2279) นอกจากนี้ยังมีการสั่งทำเครื่องถ้วยลายน้ำทองจากประเทศญี่ปุ่นด้วย ซึ่งเครื่องถ้วยลายน้ำทองนี้ได้รับความนิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ปี พ.ศ. 2411 - 2453) เครื่องเบญจรงค์ยังคงรูปแบบและลวดลายดังเช่นอดีต ทั้งยังเกิดโรงงานผลิตเครื่องเบญจรงค์ขึ้นมากมายในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เช่น สมุทรสงคราม สมุทรสาคร เพชรบุรี และพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น รวมถึงผลิตเพื่อส่งออกสู่ประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย ซึ่งปัจจุบันเครื่องเบญจรงค์ที่มีฝีมือระดับประเทศ ได้แก่ หมู่บ้านเบญจรงค์ดอนไก่อี้อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร และเครื่องเบญจรงค์ อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

ปัจจุบันการผลิตเครื่องเบญจรงค์ยังสืบต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทยอันงดงาม ทั้งยังสร้างอาชีพให้แก่บุคคลต่าง ๆ ก่อให้เกิดรายได้และสืบสานงานเครื่องเบญจรงค์ให้คงอยู่ตลอดไป

3. ภาคตะวันออก

“ไผ่” พืชธรรมชาติหลากหลายสายพันธุ์ที่ขึ้นกระจายทั่วพื้นที่ป่าของประเทศไทย ทั้งยังเป็นพืชสารพัดประโยชน์ในทุกส่วนของต้น เช่น หน่อ ราก ลำต้นและใบ โดยผู้คนนับจากอดีตถึงปัจจุบันมักจะเรียนรู้คุณสมบัติจากพืชใกล้ตัวชนิดนี้เพื่อปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นวิถีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนาน ดังนั้น ชาวบ้านจึงอาศัยภูมิปัญญาเฉพาะตนในการประยุกต์ใช้ต้นไผ่เพื่อแปรสภาพให้เป็นวัตถุดิบเรียบง่ายอันทรงคุณค่า